

Kouluttajan käsikirja

VINKKEJÄ ERITYISRYHMIEN KURSSIN JÄRJESTÄMISEEN

Kouluttajan käsikirja

Sisältö

Kouluttajan käsikirja

Vinkkejä erityisryhmien kurssin järjestämiseen

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö sr, 2020

Työryhmä: Marjo Rikkinen, Tuula Puranen ja

Maisa Kosola

Teksti: Tuula Puranen

Piirroksat: Johanna Vuorenmaa / HehkuVisual

Taitto: Jaakko Bashmakov / Pic Design

Paino: Kariteam, 2020

ISBN: 978-952-7292-12-9 (painettu)

ISBN: 978-952-7292-13-6 (pdf, verkkojulkaisu)

4 ALUKSI

6 OPPIA IKÄ KAIKKI – JA KAIKILLE

Elinikäisen oppimisen avaintaidot

8 KEHITYSVAMMAINEN IHMINEN OPPIJANA

Vinkkejä puhumiseen

Toimintakyvyn tukeminen tukee oppimista

Toimintakyvyn neljä ulottuvuutta

12 KURSSIN JÄRJESTÄMINEN ERITYISRYHMÄLLE

Suunnittelu

Kognitiivisten taitojen huomiointi suunnittelussa

Ohjaustarpeen huomiointi

Materiaalit

Tilat ja esteettömyys

Liikkuminen opiskelupaikkaan

16 OPETTAJAN KOKEMUKSIA JA VINKKEJÄ

Vammaisuuden kontekstisidonnaisuus

Tunne-elämä

Tavoitteet ja toimintakyky

Teoria ja sen opiskelu

Vuorovaikutus

Havainnollistaminen

Jaksaminen

Pedagoginen rakkaus

20 MARKKINOINTI

22 LOPUKSI

24 LÄHTEET

Aluksi

Mitä opettajan tai kurssin järjestäjän kannattaa ottaa huomioon, kun hän suunnittelee ja pitää kurseja kehitysvammaisille tai erityistä tukea tarvitseville ihmisille? Tämä käsikirja antaa siihen vinkkejä ja ohjeita. Niitä voi soveltaa myös silloin, kun kurssi on tarkoitettu kaikille, mutta mukana on myös erityistä tukea tarvitsevia oppijoita.

Vinkit ja ohjeet perustuvat kokemuksiin, joita Kehitysvammaisten Palvelusäätiö ja Valkeakoski-opisto saivat yhteisestä muuttovalmennuksen pilottikurssista 2016 – 2017. Myös kurssille osallistuneiden kehitysvammaisten ihmisten ja heidän läheistensä toiveet sisältyvät käsikirjaan.

Muuttovalmennuskurssi toteutettiin Unlocking freedom through adult education -projektissa, jossa Valkeakoski-opisto ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiö yhdistivät osaamisensa. Valkeakoski-opisto on aikuisopetuksen asiantuntija, kun taas Kehitysvammaisten Palvelusäätiöllä on kertynyt tietoa, osaamista ja kokemuksia kurssien järjestämisestä jo 1990-luvun alusta.

Käsikirja rohkaisee vapaan sivistystyön oppilaitoksia suunnittelemaan ja toteuttamaan kurseja niin, että ne ovat aidosti kaikkien saatavilla.

Oppia ikä kaikki – ja kaikille

● Elinikäinen oppiminen on tärkeää kaikille ja kaikenlaisille ihmisille, ja se on jokaisen oikeus. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta elinikäinen oppiminen edellyttää, että jokainen voi osallistua koulutukseen riippumatta vammaisuudesta, terveydentilasta, iästä, etnisestä tai kansallisesta alkuperästä, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta, vakaumuksesta, mielipiteestä, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä asiasta.

Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa oppilaitoksia ja elinikäistä oppimista tukevan toiminnan järjestäjiä suunnittelemaan koulutuksen niin, että se on kaikkien saavutettavissa. Saavutettavuus tarkoittaa muun muassa sitä, että koulutuksen sisältö on mukautettu oppijoille ymmärrettäväksi. Fyysinen osallistuminen mahdollistuu, kun oppilaitos rakennuksineen, kulkureitteineen sekä saniteetti- ja opetustiloineen on esteetön.

Opettajilla muilla koulutuksen järjestäjillä on velvollisuus edistää oppilaiden yhdenvertaisuutta. Jos olosuhteet estävät yhdenvertaisuuden toteutumista, olosuhteita pitää muuttaa.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset tarjoavat opetusta, jonka tavoitteena on tutkinnon sijaan jokaisen oman osaamisen lisääminen. Opetus perustuu elinikäisen oppimisen periaatteeseen sekä ihmisen omaan haluun oppia ja kehittyä. Siksi ne ovat erinomainen ympäristö myös erityistä tukea tarvitsevien kansalaisten kursseille.

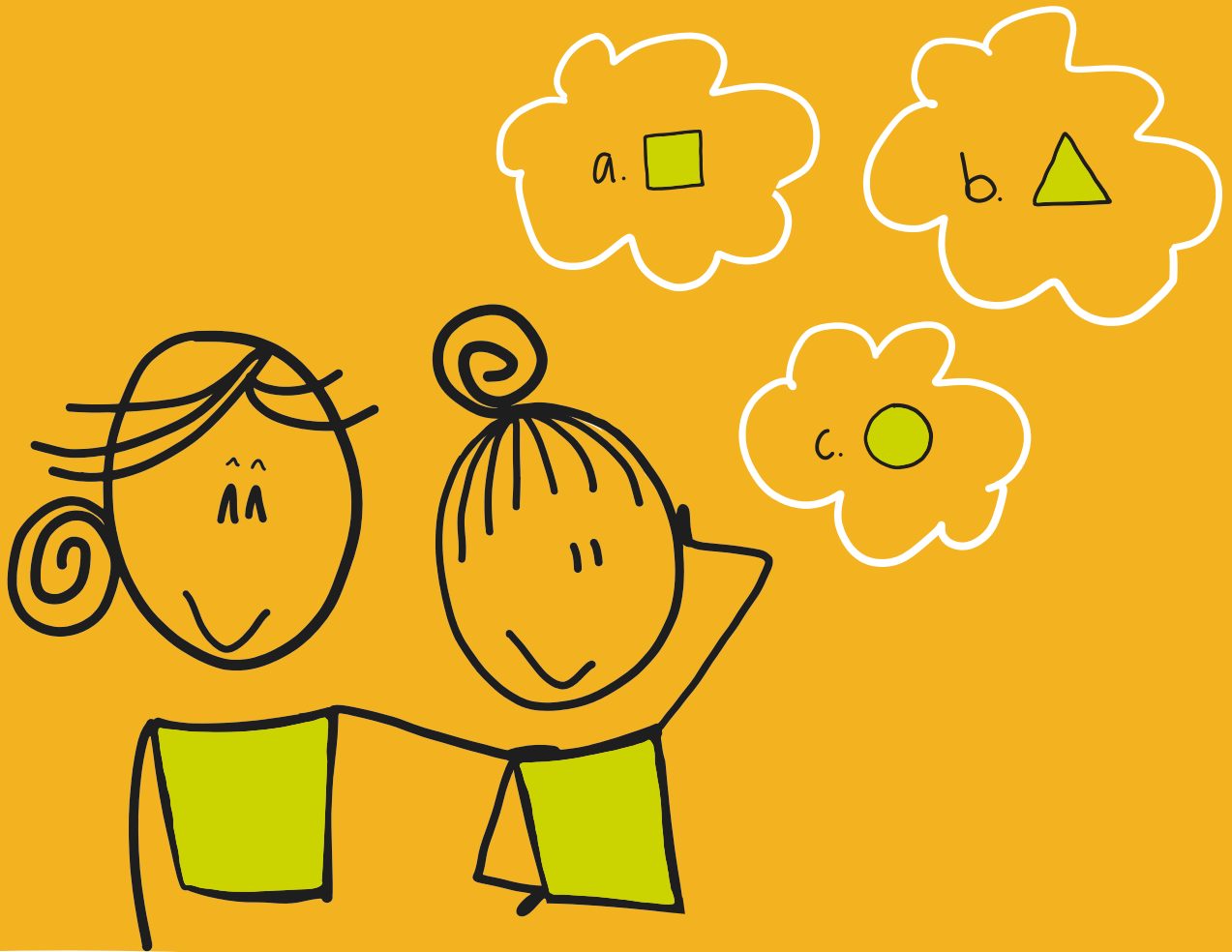
Elinikäisen oppimisen avaintaidot

- elinikäinen oppiminen ja ongelmanratkaisu
- vuorovaikutus ja yhteistyö
- ammattietiikka
- terveys, turvallisuus ja toimintakyky
- aloitekyky ja yrittäjäyys
- kestävä kehitys
- estetiikka
- viestintä- ja mediaosaaminen
- matematiikka ja luonnontieteet
- teknologia ja tietotekniikka
- aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit.

Elinikäisen oppimisen avaintaitojen avulla ihminen pystyy täydentämään osaamistaan ja toimimaan yhteiskunnassa ja työelämässä erilaisissa tilanteissa.

(www.oph.fi; www.peda.net)

Kehitysvammainen ihminen oppijana

● Ihmisillä on erilaisia vahvuuksia ja kykyjä, ja kehitysvamma rajoittaa vain osaa ihmisen toiminnoista. Kehitysvamma vaikeuttaa ymmärtämistä ja uusien asioiden oppimista, ja sen aste vaihtelee vaikeasta vammasta lievään oppimisvaikeuteen. Yhä useammin kehitysvamma nähdään nimenomaan oppimisen vaikeutena. Kehitysvammaisen ihmisen oppiminen edellyttää, että hän saa siihen riittävää tukea. Elinikäisen oppimisen näkökulmasta tuen tarve on pysyvää.

Oppiminen edellyttää riittävän toimivaa työmuistia ja toiminnanohjausta. Työmuistissa ihminen säilyttää ja käsittelee saamaansa informaatiota. Kehitysvammaisen ihmisen voi olla vaikea soveltaa tai käyttää ongelmanratkaisussa niitäkin asioita, jotka hän muistaa. Tarvitaan paljon harjoittelua.

Toiminnanohjaus tarkoittaa käytännössä sitä, että yksilö pystyy suunnittelemaan, ohjaamaan ja organisoimaan omaa toimintaansa tavoitteiden mukaisesti. Koska kehitysvammaisen ihmisen toiminnanohjauksessa on tavallista enemmän haasteita, hän tarvitsee oppimiseen osaavan kumppanin tukea. Kumppani voi auttaa häntä suunnittelemaan ja toteuttamaan oppimiseen liittyviä asioita ja keskittymään olennaiseen. Oppimiseen liittyviä asioita ovat esimerkiksi kotitehtävät, jotka oppijan tulisi tehdä omalla ajallaan.

Suomessa noin 40 000 ihmisellä on kehitysvamma. Perinteisesti kehitysvammaa on tarkasteltu lääketieteen ja diagnoosien näkökulmasta, mutta viime aikoina on voimistunut erityisesti sosiaalinen

näkökulma. Sosiaalisesta näkökulmasta ihmisen mahdollisuuksia rajoittavat vamman sijaan riippuvuus muista ihmisistä – mikä tulee esille muun muassa oppimisen yhteydessä – sekä ennakkoluulot ja syrjintä.

Elinikäinen oppiminen on ihmisoikeus, ja esimerkiksi itsemääräämisoikeuden toteutumiselle se on välttämätöntä. Aito itsemäärääminen on mahdollista vain, kun ihminen oppii, osaa ja ymmärtää riittävästi niitä asioita, joissa hän tekee päätöksiä.

Vinkkejä puhumiseen

1. Kuuntele, mitä opiskelija haluaa sanoa.
2. Anna aikaa. Älä täytä hiljaista hetkeä puheellasi, vaan anna opiskelijan rauhassa muotoilla kysymyksensä, vastauksensa tai muun asiansa.
3. Opiskelijan puhe voi olla epäselvää etkä ehkä ymmärrä, mitä hän haluaa sanoa. Kerro silloin suoraan, ettet ymmärtänyt ja varmista, mitä hän tarkoittaa.
4. Käytä helppoja, konkreettisia ja opiskelijalle tuttuja sanoja.

5. Käytä yksinkertaisia puhekielisiä lauserakenteita. Muista, että yleensä lauseen aktiivirakenne on helpompi ymmärtää kuin passiivi. (Joku tekee jotakin vs. tehdään.)

6. Selitä uudet sanat.

7. Puhu tavallista puhekieltä.

8. Puhu rauhallisesti ja luonnollisesti. Älä kuitenkaan puhu liian hitaasti tai lioittele artikuloinnissa.

9. Varmista, että opiskelija on ymmärtänyt puheena olevan asian.

10. Käytä puheen tukena piirtämistä, kirjoittamista, esittämistä tai muita tilanteeseen ja tavoitteeseen sopivia keinoja.

11. Jos viestisi on tarkoitettu opiskelijalle, kohdista puheesi hänelle, vaikka hän ei itse kommunikoi puhumalla ja vaikka hänellä olisi mukana tulkki ja/tai avustaja.

Vinkit on sovellettu Selkokeskuksen huoneentaulusta 10 vinkkiä selkokielen puhumiseen.

Toimintakyvyn tukeminen tukee oppimista

Kurssille osallistumisessa korostuu toimintakyvyn näkökulma, eli kehitysvammaisen ihmisen kyky toimia tilanteen ja olosuhteiden vaatimalla tavalla.

Toimintakyky on motorista, fyysistä ja psykososiaalista kykyä. Toimintakyvyn kannalta ratkaisevia ovat sosiaaliset suhteet ja tukiverkot. Myös asuin- ja toimintaympäristöjä voidaan järjestellä niin, että erilaiset ratkaisut tukevat toimintakykyä sosiaalisesti, motorisesti ja fyysisesti.

Kehitysvammaisuuteen liittyvät älyllisen ja psykososiaalisen toimintakyvyn rajoitukset eivät ilmene tasaisesti kaikilla toimintakyvyn alueilla. Toimintakyky riippuu myös olosuhteista ja vaihtelee ympäristöstä ja tilanteesta ja toiseen.

Toimintakyky on ehkä vahvimmillaan tutussa ympäristössä tuttujen ihmisten kanssa, kun taas uudessa paikassa tai uusien ihmisten seurassa toimintakyky voi olla heikompi. Silloin tarvitaan toisen ihmisen tai erilaisten ratkaisujen ja järjestelyjen antamaa tukea.

Tuen tarve vaihtelee yksilöllisesti ja samallakin henkilöllä eri tilanteissa. Tukea tarvitseva ihminen voi saada tarvitsemansa tuen esimerkiksi henkilökohtaiselta avustajalta, puhetta korvaavista tai täydentävistä kommunikaatiomenetelmistä, selkokielestä, mahdollisuudesta käyttää apuvälineitä tai fyysisen ympäristön esteettömydestä.

Kaikki toimintakyvyn rajoitukset eivät johdu kehitysvammasta. Kehitysvammaan voi yhdistyä myös liitännäissairauksia, kuten epilepsia tai dementiaa aiheuttava Alzheimerin tauti, ja esimerkiksi mielenterveyden vaikeudet tai näkö- ja kuulovammat voivat pahentaa kehitysvamman aiheuttamia vaikeuksia.

Toimintakyvyn kuuluu myös elämänhallinta. Siinä keskeisiä taitoja ovat itsestä huolehtiminen, kotielämän askareista selviytyminen, työkyky, ympäristössä liikkuminen sekä vahvuuksien ja tuentarpeen kartoittaminen.

Toimintakyvyn neljä ulottuvuutta

Fyysinen

Fyysiset edellytykset selviytyä niistä tehtävistä, jotka arjessa ovat tärkeitä. Fyysinen toimintakyky ilmenee esimerkiksi kykynä liikkua ja liikuttaa itseään, ja siihen liittyvät läheisesti fyysinen kunto, fyysinen suorituskyky ja terveyskunto. Myös näkö ja kuulo luetaan usein fyysiseen toimintakykyyn.

Psyykinen

Voimavarat, joiden avulla ihminen selviytyy arjen haasteista ja kriisitilanteista. Elämänhallinta, mielenterveys ja psyykinen hyvinvointi sekä kyky vastaanottaa ja käsitellä tietoa; kyky tunkea ja kokea; kyky

muodostaa käsityksiä omasta itsestä ja ympäröivästä maailmasta; kyky suunnitella elämäänsä ja tehdä sitä koskevia ratkaisuja ja valintoja.

Psyykkisesti toimintakykyinen ihminen tuntee voivansa hyvin, arvostaa itseään ja luottaa kykyynsä selviytyä arjen tilanteista. Hän pystyy tekemään harkittuja päätöksiä ja suhtautuu realistisen luottavaisesti tulevaisuuteen ja ympäröivään maailmaan.

Kognitiivinen

Tiedonkäsittelyn eri osa-alueiden yhteistoimintaa, joka mahdollistaa ihmisen suoriutumisen arjesta ja sen vaatimuksista. Kognitiivinen toimintakyky käsittää muun muassa seuraavat asiat: muisti, oppiminen, keskittyminen, tarkkaavuus, hahmottaminen, orientaatio, tiedon käsittely, ongelmanratkaisu, toiminnanohjaus ja kielellinen toiminta. Kognitiiviset toiminnot liittyvät tiedon vastaanottoon, käsittelyyn, säilyttämiseen ja käyttöön.

Sosiaalinen

Ilmenee esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa: rooleista suoriutuminen, sosiaalinen aktiivisuus ja osallistuminen, yhteisyyden ja osallisuuden kokeminen.

www.thl.fi

Kurssin järjestäminen erityisryhmälle

Suunnittelu

Riittävän tuen avulla kehitysvammaiset ihmiset voivat osallistua samoille kursseille kuin muutkin. Kehitysvammaiset ihmiset eroavat muista kurssilaisista vain siten, että he tarvitsevat oppimiseen usein toisen ihmisen tukea ja mukautettua sisältöä. Siksi heillä saattaa olla mukana tukihenkilö, ja heidän oppimateriaalinsa pitäisi olla mahdollisimman loogista ja selkeää tai selkokielistä.

Kun oppija saa tarvitsemansa tuen, ei aina ole välttämätöntä järjestää nimenomaan erityisryhmille tarkoitettuja kursseja. Tavoite voisikin olla täysi saavutettavuus ja esteettömyys: kaikenlaiset ihmiset voisivat osallistua kaikenlaisille kursseille.

Toisaalta kehitysvammaiset ihmiset voivat olla joidenkin kurssien suurin tarvitsijaryhmä. Esimerkiksi muuttokurssit ovat sellaisia. Muuttaminen merkitsee usein suurta elämänmuutosta, ja siihen liittyviä asioita on opeteltava ja harjoiteltava. Muuton myötä elämään tulee myös uusia rutiineja, joista aiemmin vastasi perheenjäsen tai muu läheinen ihminen.

Kognitiivisten taitojen huomiointi suunnittelussa

Kehitysvammaan liittyy normaalitasoa heikompi älykkyytaso. Siksi uusien asioiden oppiminen ja käsitteellinen ajattelu ovat kehitysvammaisille ihmisille vaikeampia kuin muille. He kuitenkin oppivat monia asioita samalla tavalla kuin muutkin,

kunhan opetuksessa keskitytään mahdollisimman konkreettisiin asioihin, varmistetaan asioiden ymmärtäminen, edetään riittävän hitaasti ja mahdollisuuksien mukaan harjoitellaan ja kerrataan opeteltavia asioita.

Kehitysvamma sinänsä ei estä lukemaan ja kirjoittamaan oppimista, ja osa kehitysvammaisista ihmisistä oppii molemmat taidot. Heidän oppimisestaan ja lukutaidostaan on kuitenkin hyvin vähän tutkimustietoa. Se joka tapauksessa tiedetään, että kehitysvammaisilla ihmisillä on huomattavaa yksilöllistä vaihtelua lukemaan oppimisen helpoudessa ja lukemisen taidoissa.

Kun suunnittelet kurssia kehitysvammaisille oppijoille, on tärkeää muistaa, että lukemisen, kirjoittamisen ja matemaattisten taitojen ohella myös muiden kognitiivisten taitojen oppiminen voi olla vaikeaa. Toisaalta monet kehitysvammaiset ihmiset ovat sosiaalisesti hyvin taitavia ja vahvistavat osallisuuttaan sosiaalisten taitojensa avulla. Kehitysvammaiset ihmiset ovat usein myös on erittäin tunneälykkäitä ja vaistoavat voimakkaasti muiden tunteita.

Uusien asioiden opettamisessa kannattaa hyödyntää oppijan vahvuuksia. Tyypillistä opinnoille on, että tulokset näkyvät usein vasta pitkällä aikavälillä. Motoristen taitojen kehittyminen voi näkyä nopeastikin, mutta kognitiivisten taitojen oppiminen ja kehittyminen vaativat aikaa.

Kurssin tapaamiskerroilla kannattaa säilyttää aina sama struktuuri eli rakenne. Tapaamisilla voi olla

aina tietty alku- ja lopetusrutiini, ja niiden välissä tapaamisen eteneminen tapahtuu aina samalla tavalla samassa järjestyksessä. Ennakoitavuus luo turvallisuutta ja auttaa keskittymään.

Ohjaustarpeen huomiointi

Kun kurssilla on tarpeeksi monta ohjaajaa, kurssilaiset saavat tarvitsemansa tuen ja ohjauksen. Kehitysvammaisten Palvelusäätiön ja Valkeakoski-opiston pilottikurssilla oli keskimäärin kahdeksan kurssilaista ja neljä ohjaajaa. Kurssilainen voi ehkä käyttää kurssille osallistumiseen myös henkilökohtaista apua. Mahdollisuutta tähän voi kysyä kotikunnan sosiaalitoimen viranhaltijalta.

Kurssilaisen ja ohjaajan keskinäisestä tuttuudesta voi olla paljon hyötyä. Kun ohjaaja tuntee kurssilaisen, hän voi esimerkiksi mukauttaa kurssimateriaalia ja tehtäviä kurssilaiselle sopiviksi. Yleispätevä mukautus ei sovellu ja riitä kaikille. Kun ohjaaja tuntee kurssilaisen riittävän hyvin, tämän yksilölliset tarpeet tulevat huomioituksi.

Tutun ohjaajan rooli painottuu myös kommunikoinnissa, jos kurssilainen ei ilmaise itseään puheella. Tuttu ohjaaja osaa tulkita esimerkiksi kurssilaisen eleitä, ilmeitä ja kosketusta. Mahdollisesti hän pystyy myös käyttämään kurssilaisen kanssa puhetta tukevia, korvaavia tai täydentäviä kommunikaation apuvälineitä. Ohjaajien lisäksi myös kurssilaisten läheiset voivat olla tervetulleita apukäsiä kurssille.

Kurssille osallistuvien kehitysvammaisten ihmisten

määrän lisäksi on hyvä tietää etukäteen, kuinka paljon heidän mukanaan tulee ohjaajia ja läheisiä, tai esimerkiksi henkilökohtaisia avustajia. Nämä asiat voidaan tiedustella vaikkapa kurssille ilmoittautumisen yhteydessä.

Materiaalit

Jo kurssia ja sen resursseja suunniteltaessa kannattaa ottaa huomioon, että kurssilaiset voivat olla keskenään hyvin erilaisia oppijoita. Ehkä vain jotkut kurssilaista osaavat lukea ja kirjoittaa. Joidenkin kanssa asioita voi käsitellä keskustelemalla; kenties joku käyttää puhetta tukevia, täydentäviä tai korvaavia kommunikaation apuvälineitä.

Opetusta tuskin kannattaa rakentaa kirjallisen materiaalin, kuten Powerpoint-esitysten tai vastaavien varaan. Sen sijaan keskustelu voi toimia hyvin monenlaisten oppijoiden kanssa sekä kaikkien yhteisenä että pienryhmien keskusteluina. Keskusteluissa voi käyttää tukena esimerkiksi kuvia tai muuta materiaalia, jonka avulla keskustelua voi virittää, pitää yllä ja ohjata eteenpäin.

Opetuksen suunnittelussa voi jo etukäteen ottaa huomioon, että vaikka kurssille tuottaisi kuinka selkeän materiaalipaketin, sitä joutuu joka tapauksessa mukauttamaan ja soveltamaan jonkun tai joidenkin oppijoiden kohdalla.

Jos käytät kirjallista materiaalia, tee siitä mahdollisimman selkokielistä. Myös puheen ja kuvien tulisi olla selkeitä. Kuvia löytyy

muun muassa Papunetistä, ja ne ovat vapaasti käytettävissä. <http://papunet.net/kuvatyokalu/fi>

Tilat ja esteettömyys

Kehitysvammaisilla ihmisillä saattaa olla käytössään pyörätuoli tai rollaattori. Apuvälineiden tarve johtuu yleensä jostakin liitännäissairaudesta. Olisi hyvä, jos rakennuksessa ja kurssitilassa voi liikkua esteettömästi. Fyysisesti esteettömät ympäristöt ovat muun muassa kynnyksettömiä, ovet ovat tarpeeksi leveitä, käytössä on riittävän tilava hissi ja matalat nousut ja laskut sujuvat luiskaa pitkin. Myös wc:n pitäisi olla esteetön.

Joskus ryhmässä on useita pyörätuolin käyttäjiä. Pyörätuolilla liikkuminen vaatii riittävästi tilaa, ja se pitäisi ottaa huomioon kurssihuonetta valittaessa. Kurssin aikana osallistujat työskentelevät ajoittain pienissä ryhmissä. Siksi tilaa tarvitaan myös riittävän monelle helposti liikuteltavalle pöydälle.

Joillakin kehitysvammaisilla ihmisillä voi olla hajua tai ääniyliherkkyyksiä, ja jotkut tarvitsevat fyysistä välimatkaa muihin ihmisiin. Tilan olisikin hyvä olla niin suuri, että ihminen, joka ei voi olla lähellä muita, saa tarpeeksi etäisyyttä muihin.

Etukäteen voidaan sopia, että kurssilla ei käytetä hajusteita, ja esimerkiksi tupakoitsijat tuulettavat itsensä hyvin käytyään ulkona tupakalla.

Kun ihmisiä on koolla, syntyy helposti hälyä ja meteliä. Äänenkäytöstä voidaan sopia, että puhutaan rauhallisesti ja hiljaa, mutta silti niin,

että kaikki kuulevat. Voidaan myös sopia, ettei huonekaluja kolistella. Muiden kuin pyörillä varustettujen tuolien ja pöytien jalkojen alle voi liimata huopatarrat. Entä olisiko mahdollista saada herkimmille oppilaille vastamelu- tai kuulosuojaimia, jotka vaimentavat melua, mutta päästävät puheen läpi?

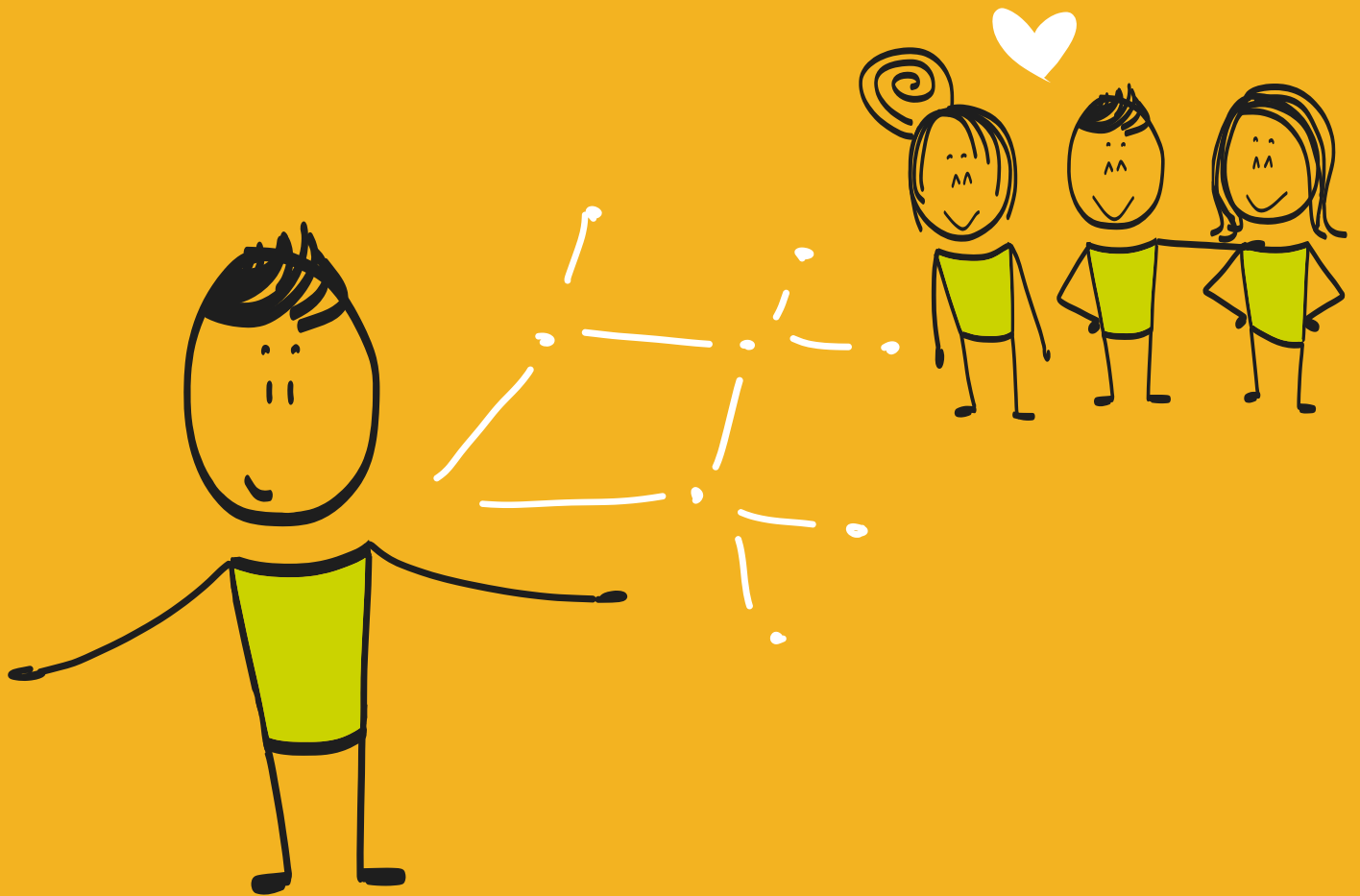
Suuri osa kehitysvammaisista liikkuu normaalisti, eikä läheskään kaikilla ole ympäristöön liittyviä erityistarpeita. Erityistarpeista kannattaa kuitenkin kysyä jo kurssille ilmoittautumisen yhteydessä, sillä niihin on helpointa varautua etukäteen.

Liikkuminen opiskelupaikkaan

Kehitysvammaiselle ihmiselle voi olla haastavaa liikkua paikasta toiseen. Toimintakeskuksen ja kodin välin moni kulkee kuljetussopimustaksilla, jonka kotikunta maksaa. Kunnat tekevät kehitysvammaisille ihmisille kuljetuspäätöksiä myös vapaa-ajalle, jolloin he pääsevät varmimmin perille taksilla.

Vaikeavammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus kuljetus- ja saattajapalveluun, eikä saattajapalveluun tarvitse käyttää henkilökohtaisen avustajan tunteja, jos kurssilaiselle on sellainen myönnetty. Liikkumisesta kodin ja kurssipaikan välillä kannattaa keskustella etukäteen esimerkiksi kunnan sosiaalitoimen työntekijän kanssa.

Opettajan kokemuksia ja vinkkejä

● Kädentaitojen opettajalla *Pauliina von Bellillä* on useiden vuosien kokemus erityisryhmien opettamisesta muun muassa Valkeakoski-opistossa. Hän nostaa kokemuksensa perusteella esiin joitakin kulmakiviä, joiden varaan kurssi kannattaa rakentaa. Kaikkein olennaisinta on kuitenkin asenne: opettajan ja oppijan keskinäinen kunnioitus ja tasavertaisuus.

Vammaisuuden kontekstisidonnaisuus

Mitä paremmin vammainen ihminen voi toimia eri ympäristöissä, sitä vähemmän vamma rajoittaa häntä ja sitä vähemmän hän törmää omaan vammaisuuteensa. ”Ympäristö tekee meistä kaikista enemmän tai vähemmän vammaisia, ja fyysisistä rajoitteista selviää sitä paremmin, mitä paremmin yhteiskunta on suunniteltu meille kaikille”, Pauliina von Bell sanoo. Ihmisten kesken tärkeintä on tasavertainen kohtaaminen, hyväksytyksi tuleminen ja vastavuoroisuus.

Tunne-elämä

”On tärkeää huomioida kurssilaisten rikas tunne-elämä”, Pauliina von Bell muistuttaa. Tunne-elämän taidot, empatiakyky ja tunnemuisti ovat monilla kehitysvammaisilla ihmisillä vahva voimavara. Siksi Pauliina von Bell aloittaa kursseilla kokoontumisen kuulumisten vaihtamisella. Jokainen oppija voi vuorollaan kertoa, mitä kuuluu ja miltä tuntuu. Kierros kestää 10 – 15 minuuttia, ja sen jälkeen oppijoiden on helpompi keskittyä päivän asiaan. Tunne-elämän huomiointi luo

tasavertaisuutta ja vastavuoroisuutta kaikkien osallistujien kesken.

Tavoitteet ja toimintakyky

Oppiaineesta riippumatta tavoitteet kannattaa pilkkoa osatavoitteiksi ja pitkän aikavälin tavoitteiksi. Tavoitetta ei yleensä kannata muotoilla lupaukseksi, että tietyllä kurssilla opitaan jokin tietty asia. Kurssin tärkein tavoite voikin esimerkiksi olla opiskeltavien töiden valmistumisen sijaan se, että kurssilainen oppii olemaan ryhmässä. ”Tavoitteet ovat hyvin monitasoisia ja suurempien kokonaisuuksien osia, ja usein niiden toteutuminen tulee näkyviin pitkällä aikavälillä. Opettajan on hyvä ymmärtää, että kaikki oppiminen ja harjaantuminen on jo plussaa, välttämättä ei tarvita mitään tarkkaa tavoitetta, mihin pyritään.”

Teoria ja sen opiskelu

Myös kehitysvammaisten ihmisten kursseilla voi ja kannattaa olla teoriaa kurssin aiheesta. Opettajan tehtävä on purkaa teoria konkreettisiksi asioiksi selkokielelle tai muuten esittää asia selkeästi, jolloin monet kehitysvammaiset ihmiset pystyvät keskustelemaan niistä. Esimerkiksi tunne-elämän taitoihin liittyy paljon teoriaa, ja teorian konkretisointi voi antaa kehitysvammaisille ihmisille työkaluja tunteiden käsittelyyn. Olisikin epäreilua ohittaa heidän tarpeensa käsitellä tunteitaan. Jokaisessa ryhmässä on osallistujia, jotka saavat teoriasta kiinni. ”Ja sitten on niitäkin, joilta se

menee yli. Ei se ole niin vaarallista! Jokainen on mukana omalla ajattelun tasollaan, ja vaikka ihminen teoriaa käsiteltäessä puhuisi vain vähän, hänestä voi nähdä, että hänen ajattelee paljon.”

Vuorovaikutus

Kehitysvammaiset nuoret ja aikuiset toivovat, että heille puhutaan iänmukaisesti eikä niin kuin lapsille. Vaikka he eivät aina pysyisi aiheessa tai tipahtaisivat joskus käryiltä, aikuisille pitää puhua kuin aikuisille puhutaan. ”Arvostan paljon sitä, että he kuitenkin lähtevät keskusteluihin mukaan tosissaan, he eivät lässytä. Heillä on paljon omaa ajattelua ja pohdintaa, vaikka keskustelu välillä hyppäisikin pois aiheesta”, Pauliina von Bell sanoo.

Havainnollistaminen

Kuvat ovat yleinen ja hyvä keino asioiden havainnollistamiseksi. Usein opiskeltavat asiat havainnollistuvat myös tehtävien avulla. Opetusmateriaali kannattaa tehdä niin, että oppija voi esimerkiksi tehtäviä tehdessään edetä aina samalla tavalla ja samassa järjestyksessä. Uusien tapojen kokeilu yllättäen voi hämmentää ja rikkoa keskittymisen pitkäksi aikaa. Osaa oppijoista yllätykset myös väsyttävät. Uutta asiaa kannattaa tuoda vain sen verran, että päästään riittävästi eteenpäin. Jos uusia asioita tulee liikaa yhdellä kertaa, kurssilaiset uupuvat nopeasti. ”Virikkeitä voi kyllä olla, mutta opetusmateriaalin pitää olla mahdollisimman helppoa ja yllättämättömässä muodossa, silloin kurssilaiset jaksavat paljon paremmin.”

Jaksaminen

Isoissa ryhmissä ja meluisissa tiloissa opettamisen ja oppimisen haasteet korostuvat. Jos opetustila on meluisa ja hälyisä ja tuntien alussa on sähläystä, osa oppijoista voi uuvahata jo opetuskerran alkuvaiheessa. Kannattaa miettiä, miten opetustilanteesta saa mahdollisimman häiriöttömän. Joillekin oppijoille voi olla apua vastamelukuulokkeista tai kuulosuojaimista, kunhan ne päästävät tavallisen puheen läpi. Myös yhteinen rauhallinen kuulumistenvaihtokierros opetustilanteen alussa auttaa keskittymään päivän aiheeseen ja tehtäviin. Jotta opiskelija jaksaisi käydä pitkäjänteisesti opinnoissa, voidaan esimerkiksi ohjaajan tai henkilökohtaisen avustajan kanssa sopia, että kurssilainen voi lähteä pois, kun hän väsyi niin paljon, ettei hän pysty enää sillä kertaa osallistumaan.

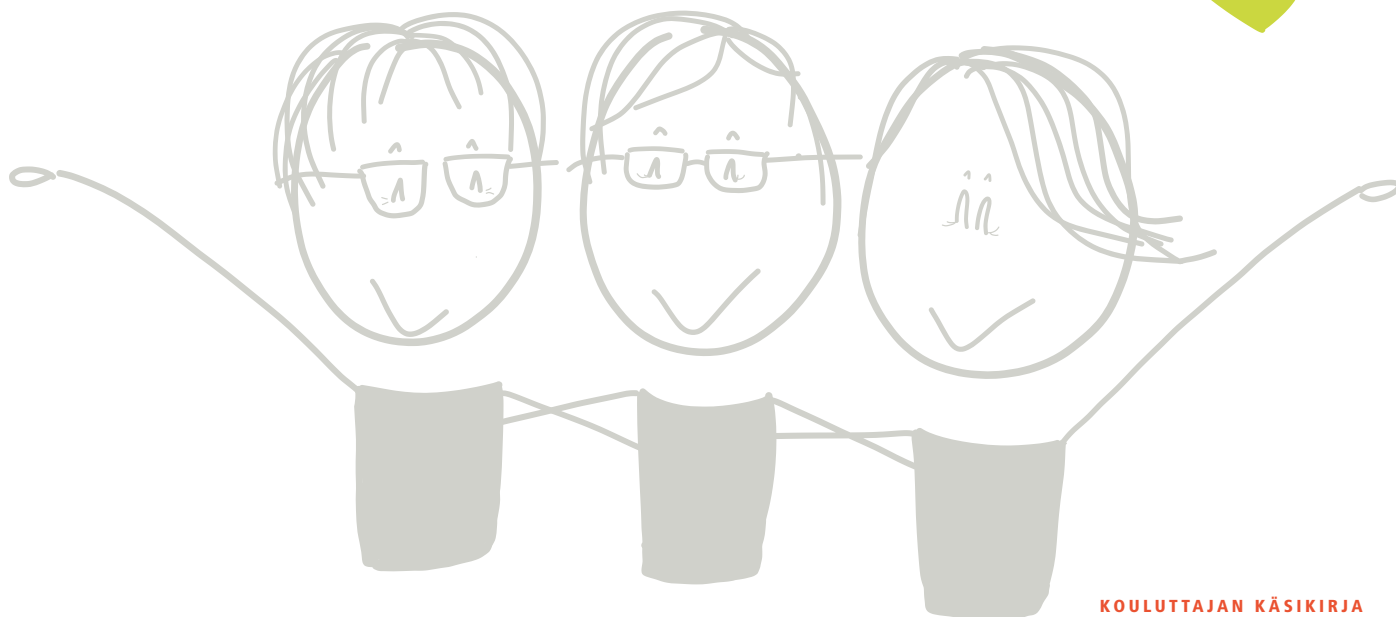
Pedagoginen rakkaus

Pedagogian yhteydessä rakkaus on kasvatustieteellinen käsite, joka arkikielellä ilmaistuna viittaa opettajan asenteeseen, siihen, miten hän tekee työtään ja suhtautuu opettamiseen ja oppilaisiin. Pedagogisessa rakkaudessa opettaja näkee oppijan vahvuudet ja ohjaa häntä kehittymään niiden kautta. On hyvä ottaa huomioon esimerkiksi, että vaikka joillakin kehitysvammaisilla ihmisillä voi olla vaikeuksia puheen tuottamisessa ja sanallisessa vuorovaikutuksessa, he ovat taitavia lukemaan ilmapiiriä sekä heihin kohdistuvia asenteita

ja käsityksiä opetustilanteissa.

Tärkeintä on luottamuksen, arvostuksen, kunnioituksen ja empatian ilmapiirin rakentaminen ja kurssilaisten iänmukainen kohtelu – esimerkiksi kehitysvammaisten nuorten ja aikuisten kohtelu aikuisina riippumatta heidän kognitiivista kyvyistään.

On hyvä, jos opettaja on miettinyt syvällisesti omat asenteensa ja käsityksensä vammaisuudesta. Silloin opetustilanteista tulee tasavertaisia ja opettaja pystyy tukemaan kurssilaisen voimaantumista tämän vahvuuksien kautta. Tasavertaisessa vuorovaikutussuhteessa opettaja usein voimaantuu itsekkin. "Kun opettaja on pohtinut ja käsitellyt vammaisuuden itsensä kanssa selväksi, ei haastavissakaan tilanteissa synny valtataisteluita eikä hän ota oppijan huonoa päivää henkilökohtaisesti", Pauliina von Bell sanoo.

Markkinointi

- Ennen kuin kurssin voi toteuttaa, se täytyy suunnittelun lisäksi myydä eli markkinoida. Mutta mistä voit löytää erityisryhmiin kuuluvia osallistujia kurssillesi? Tässä on neljä vinkkiä.

Toimintakeskukset

Kehitysvammaiset ihmiset saavat yleensä eläkepäätöksen täytettyään 16 vuotta. Koulun jälkeen he siirtyvät tavallisesti kunnan tai kaupungin ylläpitämään toimintakeskukseen. Osa kehitysvammaisista ihmisistä työskentelee avotyössä ja muutama sata palkkatyössä avoimilla työmarkkinoilla. Valtaosa on kuitenkin tavoitettavissa toimintakeskuksista. Tällöin asiakas, jolle muuttokurssia kannattaa markkinoida, on toimintakeskusta ylläpitävä kaupunki, kunta tai joissakin harvoissa tapauksissa yksityinen toimija.

Asumispalveluyksiköt

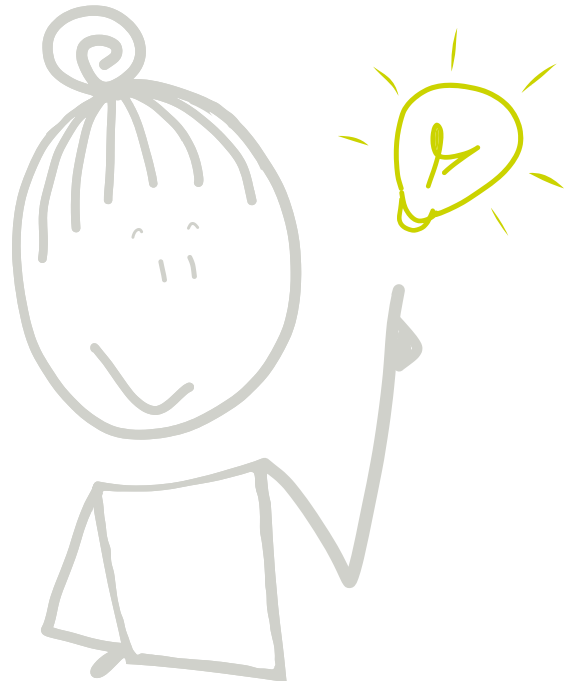
Kehitysvammaiset ihmiset asuvat yhä tavallisemmin itsenäisesti tai melko itsenäisesti erilaisissa asumispalveluyksiköissä. Markkinointi kannattaa kohdistaa asumispalveluyksikön ylläpitäjälle, joka voi olla esimerkiksi kunta, kaupunki, erityishuoltopiiri, kuntayhtymä tai yksityinen taho. Yleensä ylläpitäjä löytyy asumispalveluyksikön sivustolta. Ellei sellaista ole, jäljille voi päästä googlaamalla yksikön nimen, jolloin tarjolle voi tulla myös tietoa ylläpitäjästä.

Kuntien sosiaalitoimi

Kuntien sosiaalitoimessa on aina myös sellainen sosiaalityöntekijä, palveluohjaaja tai muu viranhaltija, jonka asiakkaita ovat erityisesti kehitysvammaiset ihmiset ja heidän läheisensä. Hänen kauttaan tai hänen avullaan voi tavoittaa kurssille osallistujia.

Tukiyhdistykset

Kehitysvammaisten Tukiliitolla on eri puolilla Suomea tukiyhdistyksiä. Ne voivat olla hyviä yhteistyökumppaneita kurssin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Yhteystietoja on osoitteessa www.tukiliitto.fi

Lopuksi

● Kurssit ovat erilaisia, mutta kehitysvammaisille ihmisille pitkäkestoiset kurssit voivat olla parempia kuin nopeat lyhytkurssit. Pitkillä kursseilla on ujoillakin kurssilaisella on aikaa tutustua muihin, eikä kokoontumiskerroilla tarvitse pitää kiirettä. Kun on riittävästi aikaa, kurssilaisen on helpompi saavuttaa myös sellaisia tavoitteita, jotka liittyvät esimerkiksi sosiaalisiin tai tunne-elämän taitoihin.

Jokaisella kurssilla on kuitenkin tärkeää sen aiheesta ja kestosta riippumatta käyttää riittävästi aikaa aloitukseen ja tutustumisvaiheeseen. Ensimmäinen kokoontumiskerta voi olla enimmäkseen tai jopa kokonaan tutustumista ja yhdessäoloa, jolloin kurssin aiheeseen mennään syvemmin vasta toisesta kerrasta eteenpäin.

Tutustumisvaiheeseen sisältyy myös kurssilaisten käyttämien kommunikaatiokeinojen selvittäminen, jotta ne voidaan ottaa huomioon seuraavien tapaamiskertojen suunnittelussa. Kannattaa myös varautua siihen, että vaikka kuinka suunnittelisi, yllätykset ovat kurssin aikana enemmän todennäköisiä kuin harvinaisia, ja opettaja joutuu tekemään nopeita tilannekohtaisia ratkaisuja.

Rauhallisen alun lisäksi myös selkeä päätös kurssille on tärkeää. Päätöstilaisuus voi olla esimerkiksi loppujuhla kakkuineen, kahveineen ja todistuksen jakamisineen. Tilaisuudessa voidaan vielä vetää yhteen kurssin sisällöllinen ja muu anti. Näin esimerkiksi kehitysvammaisen ihmisen on helpompi hahmottaa kurssi kokonaisuudeksi, joka alkaa ja loppuu ja jolla on tietty sisältö.

Kaikkein tärkeintä kurssin järjestämisessä on kuitenkin asenne – vilpitön pyrkimys järjestää mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen kaikenlaisille ihmisille tasavertaisuuden, luottamuksen ja keskinäisen kunnioituksen hengessä. Käytännön ongelmiin löytyy aina ratkaisuja.

Henkilökohtainen apu

Vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus henkilökohtaiseen apuun. Henkilökohtaista apua voi saada päivittäisiin toimiin, työhön ja opiskeluun, harrastuksiin, yhteiskuntaan osallistumiseen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitoon. Myös Kehitysvammaisten Palvelusäätiön ja Kehitysvammaisten Tukiliiton sivustolla on tietoa henkilökohtaisesta avusta.

EU:n vammaiskortti

Vammaiskortti on vapaaehtoinen kommunikoinnin ja osallistumisen apuväline, eikä sitä välttämättä ole kaikilla vammaisilla ihmisillä. Voit kuitenkin miettiä, olisiko se hyödynnettävissä jollakin kurssiin liittyvällä tavalla. Mahdollistaisiko vammaiskortti sinun opistossasi erityistä tukea tarvitsevan kurssilaisen avustajan pääsyn kurssille ilmaiseksi? Tietoa vammaiskortista: www.vammaiskortti.fi

Lähteet ja muistiinpanot

Kirjalliset lähteet

- Kosola, M. – Rikkinen, M. (2017) Kouluttajan käsikirja. Muuttokurssi. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö.
- Ladonlahti, t. – Pirttimaa, R. (toim.) (2006) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Seppälä, Heikki (2017) Erilaiset eväät. Kirja kehitysvammaisuudesta. Kehitysvammaliitto ry.

Sähköiset lähteet

- <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on/toimintakyvyn-ulottuvuudet> (käytetty 2.7.2019)
- www.oph.fi (käytetty 2.7.2019)

Kouluttajan käsikirja

VINKKEJÄ ERITYISRYHMIEN KURSSIN JÄRJESTÄMISEEN

Tämä kirja on tarkoitettu sinulle, joka suunnittelet ja pidät erilaisia kurseja ja ryhmiä, joihin myös eri tavalla tukea tarvitseva ihminen voisi tulla mukaan.

Minkälaisia asioita sinun kurssin järjestäjänä tulisi ottaa huomioon, kun suunnittelet ja pidät kurseja kehitysvammaisille tai muuten erityistä tukea tarvitseville ihmisille.

Kirjasta löytyy sinulle vinkkejä ja ohjeita, jotka perustuvat pitkään kokemukseemme erityistä tukea tarvitsevien ihmisten tilaisuuksien järjestämisestä.

Toivomme käsikirjan olevan rohkaisuna vapaan sivistystyön oppilaitoksille, heidän suunnitellessaan ja toteuttaessaan kurseja aidosti kaikkien saataville.

KEHITYSVAMMAISTEN
PALVELUSÄÄTIÖ

